

перакладу Бібліі, што робіць іх рэпрэзентатыўнымі для аналізу моўнай палітыкі і рэлігійнай ідэнтычнасці ў Беларусі. Разам з тым, гэтыя слоўнікі нельга адназначна прызнаць тэрміналагічнымі, паколькі ў іх апісваецца значны пласт (звыш 60 % ад агульнай колькасці рээстравых адзінак) онімнай лексікі.

ЛІТАРАТУРА

1. Кароткі тлумачальны даведнік // Псалтыр / склад.: У. М. Завальнюк, М. Р. Прыгодзіч, В. К. Раманцэвіч ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. М. Завальнюка. – Мінск : Рымска-Каталіцкі прыход Святога Сымона і Святой Алены, 2017. – С. 302–390.

2. Кароткі тлумачальны даведнік // Псалтыр / склад.: У. М. Завальнюк, М. Р. Прыгодзіч, В. К. Раманцэвіч ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. М. Завальнюка. – Мінск : Рымска-Каталіцкі прыход Святога Сымона і Святой Алены : Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт, 2018. – С. 306–382.

УДК 811.161.3'373.611:655.4

В. М. Гусева, ст. выкладчык
(БДТУ, г. Мінск)

СУФІКСАЦЫЯ ЯК СПАСАБ УТВАРЭННЯ ВЫДАВЕЦКІХ ТЭРМІНАЎ

Марфалагічны спосаб словаўтварэння з'яўляецца “найбольш прадуктыўным, творчым і дзейсным” [1], таму што пры дапамозе яго ствараюцца новыя словы на базе асноў і словаўтваральных афіксаў, якія існуюць у мове. У тэрмінаўтварэнні гэты спосаб таксама прадуктыўны, бо дазваляе паказаць узаемасувязь паняццяў праз структуру вытворчага тэрміна. [2] Утварэнне тэрмінаў марфалагічным спосабам падпарадкоўваецца тым самым заканамернасцям, то і ў агульналітаратурнай мове. Разам з тым, многія даследчыкі (Д. С. Лотэ, В. П. Даніленка, Б. М. Галавін, Л. А. Антанюк і інш.), супастаўляючы ўтварэнне слоў агульналітаратурнай мовы і тэрмінаў, вылучалі ў тэрмінаўтварэнні свае асаблівасці і лічылі мэтазгодным вызначаць прыналежнасць афіксаў да агульнамоўных і “тэрміналагічных”, абмежаваных ва ўжыванні.

Дамінуючым тыпам марфалагічнага тэрмінаўтварэння з'яўляецца суфіксацыя, шляхам якой сфарміраваліся і працягваюць узнікаць новыя тэрміналагічныя адзінкі, прычым суфіксы выступаюць элементамі, якія дазваляюць выражаць і дыферэнцыраваць разнастайныя сувязі і адносіны тэрмінаў. Пэўныя групы суфіксаў спецыялізуюцца

на выражэнне функцыянальна-семантычных катэгорый (працэсуальнасці, прадметнасці, якасці і інш.). Напрыклад, катэгорыю працэсу, дзеяння, выніку дзеяння звычайна выражаюць суфіксы *-нн-* (*-енн-*), *-ацыі-* (*-яцыі-*), *-к-*, нулявы суфікс, *-аж* і інш.; катэгорыю прадмета – суфіксы *-нік*, *-чык*, *-шчык*, *-ар*, *-ак*, *-нн-* (*-енн-*), нулявы суфікс і інш.; катэгорыю асобы па родзе дзейнасці – суфіксы *-чык*, *-шчык*, *-ар*, *-атар*, *-іст* і інш.; катэгорыю якасці – суфіксы *-асць*, *-ін-*, *-ат-* і інш. У цэлым, як адзначае С.В. Грынёў, суфіксацыя валодае той перавагай, што дазваляе адлюстравать у структуры тэрміна яго катэгарыяльную прыналежнасць. [3] Разам з тым, некаторыя суфіксы выкарыстоўваюцца для ўтварэння тэрмінаў з розным катэгарыяльным значэннем, у выніку чаго развіваецца мнагазначнасць тэрмінаў.

Для аналізу выдавецкіх тэрмінаў, утвораных шляхам суфіксацыі, быў узяты слоўнік “Выдавецкая справа ў тэрмінах” (аўтар У.К. Касько), які змяшчае звыш 1100 тэрмінаў. [4] Былі вылучаны найбольш частотныя суфіксы і прааналізавана іх катэгарыяльнае значэнне.

Суфікс *-нн-* (*-енн-*): *аблічбаванне, абнародаванне, апублікаванне, апытанні, выданне, выдзяленне* (у тэксце), *датаванне, друкаванне, заключэнне, кадыраванне, капіраванне, лагіраванне, ламінаванне, макетаванне, перавыданне, перфарыраванне, растрыванне, рэдагаванне, сканіраванне, таршанаванне, тэсціраванне, узнаўленне* (твора), *цісненне, штанцаванне, экспанаванне*. Тэрміны гэтага словаўтваральнага тыпу матывуюцца як уласна беларускімі, так і запазычанымі дзеясловамі і найбольш паслядоўна выражаюць значэнне адцягненага працэсу. Аднак можна заўважыць, што асобныя тэрміны з’яўляюцца мнагазначнымі, побач з асноўным значэннем (працэсуальным) развіваюць значэнне прадметнае, напрыклад, *выданне, цісненне* (параўн.: *запанаваць выданне і ілюстраванае выданне*).

Суфікс *-к-*: *абтраўка, адбіўка, акантоўка, апрацоўка* (матэрыялу), *вёрстка, выбарка, вываратка, выганка* (радка), *выключка, вынаска, вычитка, даведка, заклепка, заліўка, застаўка, зафарбоўка, зверка, зноск, камплектоўка, лагіроўка, падчытка, папраўка, пераборка, перадрукоўка, перакідка, праўка, прыпраўка, разметка* (арыгінала), *разрадка, раскладка, расклепка, спасылка, угонка* (радка), *укладка, уклепка, фальцоўка*. Тэрміны з суфіксам *-к-* фарміруюцца пераважна ад незапазычаных дзеясловаў і складаюць прадуктыўны ў сучасным тэрмінаўтварэнні тып, што тлумачыцца яшчэ і тым, што такія тэрміны з’яўляюцца базай для стварэння прыметнікаў (*акантоўка* – *акантовачны*) і назоўнікаў (*падчытка* – *падчытчык*). Даследчыкі адзначаюць, што ў тэрмінаў з суфіксам *-к-* часта побач з асноўным

значэннем (а часам і на яго месцы) развіваецца прадметнае. Так, тэрміны *даведка, застаўка, зноска, папраўка, спасылка, уклейка* страцілі значэнне працэсу, дзеяння; у некаторых тэрмінаў мы адзначаем мнагазначнасць: *акантоўка, праўка, расклейка*.

Нулявы суфікс: *агляд, адлёт, адстаў, запіс, збор* (сачыненняў), *звод, змест, зрыў* (паперы), *набор, пераклад, пераплёт, пракат, раздзел, разрыў* (кніжнага блока), *раскол* (карашка), *спіс, твор*. Тэрміны з нулявым суфіксам утвараюцца ад незапозычаных дзеясловаў, што, як лічыць В.П. Даніленка, у пэўнай ступені абмяжоўвае прадуктыўнасць гэтага тыпу, таму што “ад вельмі прадуктыўных у сучасным тэрміналагічным словаўтварэнні дзеяслоўных асноў (на -*аваць* і -*іраваць*) назвы дзеянняў з нулявым суфіксам утвараюцца нельга”. [5] Тэрміны з нулявым суфіксам таксама часта развіваюць другасныя пераносныя значэнні. Найбольш устойлівыя іх значэнні – абмежаванае ў часе інтэнсіўнае дзеянне і адзінкавы акт дзеяння, у шматлікіх тэрмінаў гэтага тыпу замацавалася прадметнае значэнне (*адлёт* – правы верхні вугал паласы; *збор* (сачыненняў), *спіс, твор* і інш.

Суфікс **-ацыі-** (**-яцыі-**): *апеляцыя, анатацыя, аўтарызацыя, інкрустацыя, інструкцыя, інтэрпаляцыя, інфармацыя, калькуляцыя, кампіляцыя, нумарацыя, публікацыя, рубрыкацыя*. Тэрміны гэтага тыпу ўтвараюцца ад дзеясловаў з запозычанай асновай на -*аваць* і -*іраваць*; маюць значэнне надання пэўнай уласцівасці або дзеяння па забеспячэнні чым-небудзь. Даследчыкі лічаць, што ў сувязі з актыўнасцю працэсу запозычвання ў апошні час, прадуктыўнасць і рэгулярнасць гэтай словаўтваральнай мадэлі будзе расці. [5]

Суфікс **-нік**: *даведнік, дапаможнік, зборнік, падручнік, размоўнік, слоўнік*. Тэрміны такога тыпу могуць утварацца ад дзеясловаў, назоўнікаў і прыметнікаў, маюць значэнне прадмета, прыстасавання для выканання пэўнага дзеяння; у выдавецкай тэрміналогіі абазначаюць, як мы бачым, тып выдання.

Суфікс **-ар** (**-атар**): *друкар, ілюстратар, карэктар, прынтар, рататар, рэдактар*. Відавочна, прыведзеныя тэрміны маюць значэнне асобы па родзе дзейнасці або апарата, механізма.

У аналізуемым слоўніку былі выяўлены нешматлікія тэрміны з суфіксамі **-чык, -шчык**: *падчытчык, пераплётчык, вярстальшчык, наборшчык*; суфіксам **-льнік**: *распаўсюджвальнік, складальнік*. Усе яны маюць значэнне асобы па родзе дзейнасці. Тэрміны з суфіксам **-асць** утвараюцца ад прыметнікаў і абазначаюць якасць: *аператыўнасць, перыядычнасць, пісьменнасць*.

Аналіз суфіксальных утварэнняў на матэрыяле слоўніка

“Выдавецкая справа ў тэрмінах” (аўтар У. К. Касько) паказаў, што найбольш прадуктыўнымі і рэгулярнымі з’яўляюцца суфіксы **-к-, -нн-** (**-енн-**), **нулявы** суфікс, **-ацыј-** (**-яцыј-**), **-ар, -атар, -нік**. Суфіксы **-льнік, -чык, -шчык, -ак, -іст, -аж, -ур-, -ј-, -ыш** прадстаўлены 1-3 прыкладамі. Некаторыя суфіксы здольныя выражаць розныя катэгарыяльныя значэнні, у выніку чаго развіваецца мнагазначнасць тэрмінаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Шанский, Н.М., Тихонов, А.Н. Современный русский язык. В 3 ч. Ч. 2. Словообразование. Морфология / Н. М. Шанский, А. Н. Тихонов. – М.: Просвещение, 1987.
2. Чернышова, Л. А. Отраслевая терминология в свете антропоцентрической парадигмы / Л. А. Чернышова. – М.: Изд-во МГОУ, 2010.
3. Гринев, С.В. Введение в терминоведение: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. В. Гринев. – М.: Московский лицей, 1993.
4. Касько, У.К. Выдавецкая справа ў тэрмінах / У. К. Касько. – Мінск: Вышэйшая школа, 2019.
5. Даниленко, В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977.

УДК 811’161.3’373.45:655.4

Т.П. Гуліцкая, ст. выкл.
(БДТУ, г. Мінск)

ЗАПАЗЫЧАННІ Ў СІСТЭМЕ ВЫДАВЕЦКІХ ТЭРМІНАЎ

Пад запазычаннем разумеюць элемент чужой мовы (слова, марфема, сінтаксічная канструкцыя і да т. п.), перанесены з адной мовы ў іншую ў выніку моўных кантактаў, а таксама сам працэс пераходу элементаў адной мовы ў іншую.

На працягу многіх дзесяцігоддзяў запазычанні выступаюць ў якасці асноўнага спосабу фарміравання галіновых тэрмінасістэм і асноўнай крыніцай іх папаўнення [3, с. 16]. Як вядома, працэс запазычання тэрмінаў не адрозніваецца ад аналагічнага ў літаратурнай мове, але выяўляе шэраг асаблівасцей: абмен навукова-тэхнічнай інфармацыяй ажыццяўляецца з дапамогай публікацый, таму адбываецца пісьмовае пранікненне запазычанняў; свядомае ўздзеянне на працэсы запазычання, што звязана з магчымасцю планамернага фарміравання тэрмінасістэм [2].